

becsülni annak a vallás-erköl-
értékét, melyet a római egy-
javára századokon át végzett.
resztény felekezeteket közös
zonban csak azon az alapon
a felekezetnél közös. Dogmá-
sról, szentlélekről, üdvösség-
k, szertartásuk különböző le-
a megbocsátás, az irgalmas-
erkölcsi törvénye mindenik
anax és mindenkit kötelez.
mindenki, hogy az én tanít-
ha egymást szeretni fogja-

egyházakat közös nevezőre
s keresztény erkölcsstan alap-

t meggyőződése, mit száza-
az élet és a történelem bizo-
az Úr 1937-ik esztendőjében,
a alkalmából egyházalapító
k, Dávid Ferencnek, ki meg-
us Krisztus evangéliumáért
ében mártír halált halt.
mlékezete.

Észszerű hit.

1938. március 13.

*„Hanem amint meg van írva: Ami-
ket szem nem látott, fül nem hallott és
embernek szíve meg se gondolt, amiket
Isten készített az Őt szeretőknek. Ne-
küink azonban az Isten kijelentette az
Ő Léleke által, mert a Lélek mindeneket
vizsgál, még az Istennek mélységeit is“.*
(I. Kor. II. r. 9—10. v.)

A hangsúlyt a szentlecke utolsó mondatára
ejtjük: *„a lélek mindeneket vizsgál, még Isten-
nek mélységeit is“*. Szokták ennek az ellenke-
zőjét is tenni, a sírontúli élet titkaira való uta-
lással a szentlecke első felét hangsúlyozni:
*„... szem nem látott, fül nem hallott, ember-
nek szíve meg se gondolt, amiket Isten készí-
tett az Őt szeretőknek“* t. i. abban a titokzatos
másvilágban, ahova szeretteink közül már oly
sokan előrementek és ahova majd mi is elme-
gyünk és soha, soha vissza nem jövünk. S ta-
lán mert ez a nagy titok az emberek képzeletét
állandóan foglalkoztatja, azért történt, hogy a
Bibliában a szentlecke első fele van vastag be-

tükkel szedve és nem az utolsó mondata, amelyre mi ma a hangsúlyt vetjük: „*a lélek mindeneket vizsgál, még Istennek mélységeit is*“.

Ha az unitárius vallás lényegét a többi keresztény vallások mellett egy mondattal kelleme meghatároznom, alig tudnék mást mondani, mint azt, hogy az unitárius vallás az igazságot kereső ész jogát a hit világában is fenntartás nélkül érvényesíti. Ugyanaz az Isten adta nekünk a gondolkozó észet is, aki a vallásos érzést szívünkbe csöpögtette s azt, hogy mi igaz és mi nem, a hit világában is az Isten adta ész van hivatva eldönteni.

Mi hitéletünkben is keressük az észszerűséget. Semmit el nem hiszünk addig, amíg annak *igazáról* személyesen is meg nem győződünk. Az embert csak az a hit boldogíthatja és tarthatja meg a nehéz órákon, melynek igazáról maga is megbizonyosodott. Tisztában vagyunk mi azzal, hogy a hit sokkal magasabb régiókba nyúlik, mint ahova az emberi ész felérni tudna. Istent a bölcs lángesze föl nem éri, csak titkon érző lelke sejti. A hit ott kezdődik, ahol az ész megáll. Különbséget kell tennünk — és ezen fordul meg a nagy kérdés lényege —, ha nem akarunk a tévedések hinárjába ful-

ladni, — különbséget kell tennünk a között, amit eszünk föl nem ér, megmagyarázni nem tud, de lehetségesnek, sőt szükségesnek tart és a között, ami a józan ésszel határozottan ellenkezik. Röviden: különbséget kell tennünk a között ami észfeletti és ami észellenes. Isten észfeletti, de nem észellenes. Főnséges, szent lényét emberi ész föl nem éri s mint egy szám-tani vagy logikai tétel megmagyarázni nem tudja, de nem is tagadhatja, sőt számtalan bizonyítékot tud felhozni amellet, hogy van Isten, irgalmas és igazságos Isten. Az örökélet is észfeletti, de nem észellenes. Azt, hogy valaki valaha testileg feltámadna, nem hisszük, mert ennek józan eszünk és minden tapasztalatunk ellentmond. Az, ami bennünk a föld porából való, a test porrá válik ismét, de az, ami bennünk Istenből való, a lélek, mint Isten, halhatatlan, örökké él. Hol, hogyan, milyen formában? Emberi ész fel nem éri, meg nem magyarázhatja, de nem is tagadhatja.

Credo quia absurdum: hiszem, sőt ép azért hiszem, mert lehetetlen, — mondták a középkorban. Az észellenes hit azonban hitetlenséget szülhet és ép akkor mond csődöt, amikor az embernek legnagyobb szüksége volna a hit vigaszára. Még iskolázott emberek is sokszor

tévedésbe esnek, a vallást az egyházak által tanított dogmákkal azonosítják, jóllehet ez két külön dolog. A vallás Istenhez való viszonyunk, a dogma e szent viszony gyarló, sőt sokszor téves emberi magyarázata. A gondolkozó ember az idejétmult dogmák észszerűtlenségére előbb-utóbb rájő és — mivel a vallást a dogmákkal azonosítja, a dogmákat pedig józan eszével összeegyeztetni nem tudja, — prózai hasonlattal élve, a fürösztővízzel a gyermeket is kiönti: könnyen vallástalan lesz. Merem állítani, hogy az elavult és észszerűtlen dogmák erőszakolása és azoknak a vallásosság kritériumaként való beállítása a művelt társadalomban több hitetlenséget szült, mint az a természettudomány, amelynek megállapításaitól némelyek a vallás szent érdekeit féltik. A hitetlenség elleni harc legjobb fegyvere az észszerű hit. A mi hitünket a modern természettudomány megállapításai nem gyöngítik, hanem még jobban megerősítik. Minél többet ismerünk meg a természet örök törvényéből, sejtek képződéséből, bolygók járásából, fizikai jelenségekből, kémiai képletekből, annál jobban fokozódik áhítatunk és hódolatunk Istennek szemben, ki ezt a világot oly csodálatosan megteremtette.

Testvéreim! Az idő halad, az élet változik, az ember értelmi ereje egyre nő és a világnak s a benne lévő dolgoknak egyre tökéletesebb magyarázatot ad. Hát csak a legszentebb dolognak, Istenhez való viszonyunknak a magyarázatánál lenne tétlenségre kárhozthatva az igazságot kereső Isten adta ész? Tagadom, hogy a művelt ember csak józan eszének megtagadása árán lehetne vallásos. Tagadom, hogy ész és hit, tudomány és vallás komoly ellentétbe jöhessen. Közöttük a harmónia feltétele az, hogy a vallásnak, Istenhez való viszonyunknak mindig a kor és a józan ész követelményeinek megfelelő magyarázatot adjunk. Az ész a lélek egyik cselekvő szerve: „*mindeneket vizsgál, még Istennek mélységeit is*“. Az igazság lelkiismeretes keresése közben mi unitáriusok ez idő szerint többek között a következő hitelvekhez jutottunk:

1. *Egy az Isten!* Nem kettő, nem három, nem több, — egyetlen egy. A szentháromság tanának magyarázása — mi szerint Isten lényegében egy, de személyében három: Atya-, Fiú-, Szentlélek-Isten, — nekünk gondot nem okoz. Pál apostollal szólva: „Nekünk egy Istenünk van“ — lényegében és személyében is egy, — „az Atya, akitől van a mindenség és mi

is Ő általa“. Mindenható Isten, ki teremtette az eget, a földet, az egész mindenséget és úgy kormányozza e világot, hogy boldogulásunk lehetőségét benne megtaláljuk. Gondviselő jó Atyánk Ő. Szíve értünk dobog. Bizalommal vesszük minden nap ajkunkra az imádságot, melyre Jézus tanított: „Mi Atyánk, ki vagy a mennyekben...“ Könyörgésünket meghallgatja, fejünk hajszálait is számontartja, minden jó igyekezetünkben áld és segít minket. A bajban Ő hozzá kiáltunk. Leszakadhat az ég fejünk felett, megmozdulhat a föld lábunk alatt, összeomolhat az egész világ, de az, hogy Isten az ő gyermekeit veszni engedje, az meg nem történhetik.

2. *Jézus Krisztus tökéletes ember!* Egyedül tökéletes az emberek között. Megváltónk és Idvezítőnk ő, de nem halálával, hanem életpéldájával olyan értelemben, hogy ha mi is az Ő példája szerint igyekszünk élni, Isten-félelemben, ember-szeretetben, tiszta, igaz, becsületes lélekkel, bűneink megbocsáttatnak, idvességet nyerünk. Hisszük, hogy ő „az út, az igazság és az élet“, az emberi élet egyetlen igaz eszménye. Iránta való tiszteletünk adóját eszményi életpéldájának követése által lehet és kell lerónunk. Ő maga mondotta: „Példát adtam nek-

tek, hogy amiképpen én cselekedtem veletek, ti is akképen cselekedjétek“. „Nem minden, aki ezt mondja nekem Uram! Uram! megyen be a mennyeknek országába, hanem aki cselekszi az én mennyei Atyám akaratát“.

3. *A szentlélek Istennek lelke, ereje, hatalma*, mellyel a világot teremtette, fenntartja és benne életünk sorsát igazgatja. „Léted világít mint a nap, de szemünk bele nem tekinthet“ — mondotta Berzsenyi Istenről. A napba nem nézhetünk, de azért minden, de minden kisu-gárzásából, a nap áldott sugarából él és táplálkozik. Így vagyunk Istennel is. Szent lényébe a bölcsek bölcse se tud belátni, de szent lelkének életető és boldogító erejét a legegyszerűbb ember is érzi, érette naponta nagy nevét áldja. Sőt, lelkünk is egy-egy szikra Isten lelkéből s minél több van bennünk Isten szent lelkéből, annál embernyibb emberek vagyunk. A leg-tökéletesebb ember, sőt egyedül tökéletes ezen a világon Jézus volt, mert az ő egész lényét áthatotta és megszentelte Istennek szent lelke.

Mikor bűneinket megbánva töredelmünk könnyei megerednek és szent fogadalmat teszünk új élet kezdésére, mikor az élet bajaival birokra kelünk és fölöttük győzedelmeskedünk, mikor lelkesedünk a szépért, a jóért, az

igazért, az anyaszentegyházért és a hazáért, amikor a költő lelkét megszállja az ihlet, amikor a festő lelkében megszületik a sixtusi Madonna, amikor Beethoven lelkében hangok ébrednek, amikor Petőfi március 15-én riadót kiált és talpra állítja a magyart, amikor egy elesett nemzet fiai és leányai a nemzet régi dicsőségének helyreállításáért erős hittel összefognak és győznek: mindannyiszor Isten szent lelke lüktet, él és diadalmaskodik.

Istenről, Jézusról, Szentlélekről ez a mi hitvallásunk! Mindenható Isten! Te ítéld, Te mondd meg, jó keresztények vagyunk-e?

Sorsközös

1938. november

„A kegyelmi különbség van, a szolgálatokban ugyanaz az Úr. Kedetekben is, aki cselekszi Mindenkinél az a Léleknek kifejezése, ugyanis bölcsesége Lélek által; másnak beszéde ugyan, Egynek hit ugyan, másnak gyógyítása Lélek által. Némőknek munka, prófétálás; némőknek megítélése; némőknek peccátörzisa. De mindezeket Lélek cselekszi, mindenkinél külön, amint képen a test egy, egy testnek tagjai vannak mind a